

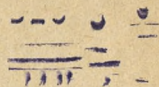
Politikai
röpiratok.

190.

1976

1994

1999-07-07

- 1.) 001 0006 306 372
- 2.) 001 0006 306 389
- 3.) 001 0006 306 396
- 001 0006 306 402
- 001 0006 306 419
- 001 0006 306 426
- 4.) 001 0006 306 433
- 5.) 001 0006 306 440
- 6.) 001 0006 306 457
- 7.) 001 0006 306 464
- 8.) 001 0006 306 471

1745 - 1755

1. Válasz az „Eszerelekek a kath. congregatus biróságának kérvényére”
iratára.
2. Akin Károly a magyar bank szervezéséről készült beszéde. 1873.
3. Die Sympathien für die Türken. P. A. Korn. 1878.
4. Városaink befolyása a közműveltségre. Vajda Gyula. 1878.
5. Az alsóbb néposztályok állapota és fejlődése a germán államokban. Kritiz.
6. Die deutsch-österreichischen Mittelschulen und die denselben drohende Gefahr.
7. Vaevari Pál s a pesti egyetem újítása. Thalóczy Lajos. 1882.
8. A panszlávizmussal való küzdelem képekben, négy részre. Hejya Mihály. 1883.

[Faint, illegible handwriting, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

190
1745

V Á L A S Z

AZ

„ÉSZREVÉTELEK A KATHOLIKUS CONGRESSUS
BIZOTTSÁGÁNAK KIRÁLY Ő FELSÉGÉHEZ
1871. ESZTENDEI JUNIUS 12. BENYUJTOTT
KÉRVÉNYÉRE“

CIMŰ

RÖPIRATRA.

1.

1871.

6077 48 980

DE BALLAGI GÉZA.

A sarkpont, mely körül a vallási idiosyncrasiák ma forognak, a vaticani zsinat 1870-ki július 18-án hozott határozatai. A nyegle sensibilitás mindenütt rémképeket alkot. Veszély Róma részéről a kormányok, alkotmányok s népekre! Veszély az önállóságát veszített papság részéről a családi békére! Veszély a mind ezekkel összeköttetésbe lépendő magyar katolikus autonomiára!

Nehéz a komolyságot el nem veszteni.

A történelem szemei nyitvák azon hatalmi tények előtt, melyek a középkorban divatozó államelméleteknek árnyékában vagy a százados szokásoknak jelvénye alatt a római pápákról feljegyeztettek. Kivétel nélkül helyeseknek, a mai fogalmak szerint correcteknek azokat nem állítja senki. De a 19-ik század eszméit nem szabad a középkori eszméknek, tényeknek s személyeknek kárhoztatására felhasználni, mert egy későbbi század ugyanazon criterion szerint tán a mi szellemi álláspontunkat fogja elítélni, — sem attól nem tarthatni, hogy a középkori gondolatmenet a 19-ik század szellemi fejlettségébe beerőszakoltassék. Ezen anachronisticus félelem a 19-ik század fenkölt szellemeit csak a gyávaság vádjával bélyegezné, mintha nem lenne annyi szellemi erejük, annyi önbizalmuk, hogy a babonás, a buta, a sötét eszmék berontása ellen,

a felvilágosodott, a ragyogó ész tehetségeivel s hatalmával sikeresen megküzdhetnének.

A nyugodt ész a középkori nyilvános állami s családi életnek visszatérésétől nem tart. Mert nem hisz azon természetellenes műtétben, mely a meglett koru emberből gyermeket képezhessen; mert nem hiszi, hogy a milliónyi nyomtatványokat s a tudománynak ezekben lefektetett megbecsülhetlen vívmányait egy újabb alexandriai katasztrófa megsemmisíthesse s ez által a haladó emberi nemet azon körnek újabb megfutására kényszerítse, melyet már oly sokszor kezdett de soha be nem fejezett; — sőt ellenkezőleg: mert hisz az emberi nem haladásának mindenható geniusában, mely az életerős katholicismust mint civilizátori tényezőt felvette, élte, ápolta, de bizonyára — a mit azonban meggyőződése szerint nem lehetend soha oka tennie — elejtendi azon percben, melyben a katholicismus belereje lankad, elejtendi az államhatalom nélkül, sőt ellenére is, elejtendi, nem a „vas és vér“ politika, hanem az önmagában rejlő szellemi expansiv erő által; mert végre hisz a katolikusok által eddig oly kevésbé felhasznált nyilvánosságban s a szabad sajtó ellenállhatlan, szüntelen örökös hatásában. És mert ez a fontoló ész hite, előtte a révedező baljóslatok ködképei szétfoszlanak.

A katholicismusnak voltak már elég szomorú napjai, de a legszomorúbbak azok voltak, midőn az államhatalom súlya alá görnyedvén, szabad tevékenységében megsibbasztatott, vagy midőn a körülményektől nyomatva, a hatalom védszárnyai alá menekülni kényszerült. vagy

midőn a hatalom által köpenyül felhasználott. Innen ma a katholicismus és hatalom elleni együttes ostrom. S ha a nem szabad akaratban létezhetnék bűn, ez képezi ma a közvélemény szemében a katholicismus bűnét.

Félredobatt a „canaille-“nak odavetett, mint 1794-ben és ma, midőn nélküle bizonyos politikai célok elérése szándékoltatott: s ez képezi jelenlegi nyomorát.

S miután a rendről nem mondhat le, a rendnek mozgathatlan kőszála pedig, kizárólag a katholicismusban van: lesz idő, midőn a katholicismus missióját az emberiségben kettőztetett erővel betöltendi, hogy behegeszsze azon sebeket, melyeket a szabadságnak félreértései vertek: s ez képezi vigasztalását.

De a történelemben soha sem fordul elő azon tény, hogy a katholicismus forradalomra vagy az államok elforgatására lázított volna. Voltak, lesznek is mindig emberek, kik az egyház elveit visszaélésekre használták s használandják fel, mert ezek nem képeznek a szenvedélyesség kitörései s tettei ellen amuletet. De más a katholicus elv, más a katholicus ember tette. Amannak mocskotalanságát a történelem igazolja, emennek oktalanságait maga a kath. egyház kárhoztatja.

Ez volt a helyzet majdnem két ezredéven át, ez a helyzet ma, s a julius 18-ki határozatok ezen mit sem változtattak.

Sem okom, sem hivatásom jelenleg nem lévén ezeknek in thesi védelmére kelni, csak gyakorlati következményeire nézve álljanak itt némi rövid észrevételek.

A theologiai tekintetek, melyek az államférfiakat eddig vezették, a modern államalakulásoknál, azoknak kül- s belkormányzatában már többé alig jönnek számításba. Az ellensúlyozó erők, melyek felett az államok rendelkeznek, sokkal nyomósabbak, semhogy, dacára a vallási momentum nem kicsinylendő behatásának, nem inkább azoknak tulsúlyától kellene tartani. Azon elemek közt, melyek a nemzetek viszonyait a vonzó s visszataszító erőkhez képest szabályozzák, bizonyára a dogma nem a legelső. Vallási háborúk századunk lehetlenségei közé tartoznak s mi sem veszélytelenebb, mint bizonyos hitcikelyek alapján történhető szövethatások. A vis movens, mely az európai közéletet szabályozza, az érdek. Az uralkodó nézetek, melyek a politikai s nyilvános életből nem csak az alkotmányos, hanem az absolut hatalom által kormányzott országokban is kifejlődtek, sokkal inkább a hasznosság, mintsem a szigorú jog szerint idomulnak. Az államélet nem gépezet, hanem élő organismus, mely természetsszerűleg s a haladási logikának törvényei szerint fejlődött s semmiféle theoria vagy dogma által fel nem erőszakoltathatik. A mai civilisatióknak főtörekvése a jólét, s ez annyira elnyel minden egyéb mozzanatot, hogy a legalsóbb rétegek is, de annál behatóbban a magasabb osztályok, minden szellemi tevékenységüket a jólét szolgálatába szegődtetik.

Reactio tehát, mely Európa életéből félezredévnél többet kitörülhetne s a VII. Gergelyek, III. Incék s VIII. Bonifácok szellemeit felidézhetné, oly törekvés, mely a csalatkozhatlanság cége alatt a magyar világi vagy egy-

házi elemet honárlásra, fényes multjának feledésére, reményteljes jövőjének kicsinylésére bírhatná, — oly számitás, mely az autonomiát dacára a kétharmad világi szavazat tulnyomóságának, a hierarchia eszközévé, bizonyos politikai körök emeltyűjévé, s még a világiak éber ellenörködése mellett is az ifjabb nemzedék megmetelyezőjévé alacsonyithatná. — mind ezen lehetőségek a túlfeszített képzelet kinövéséül tekintendők.

Az „Észrevételek“ gyanithatólag e sötét eszmék behatása alatt jöttek létre — s ez képezi dacára a fényes dialektikának az emlitemm iratnak árnyoldalát.

I.

A kath. congressus tizenkettes bizottságának intentioi a lehető legloyalisabbak voltak. Egytől egyig az alkotmányosság ős hazájának fiai lévén, mi sem állott távolabb tőlük, mint országunk törvényeinek vagy a törvényhozás jogainak megsértése vagy esonkitása.

Sőt inkább felterjesztő iratában a tizenkettes bizottság önként elismeri, miszerint: „vannak a munkálatnak nagy horderejű s igen lényeges rendelkezései, a melyek azon oknál fogva, mert az államkormányzati viszonyokat érintik s általok a kormány befolyása egyházunk ügyeire nézve módosítást szenved, de azon oknál fogva is, mert némely törvények megváltoztatását teszik szükségessé, életbe nem léphetnek a nélkül, hogy erre vonatkozólag törvényhozási intézkedések eszközöltetnének.“

„Egyenkint megjelelni azon pontokat, melyek a most érintett tekintet alá tartoznak, Felséged kormányának leendő feladata. És mi nem akarunk eléje vágni a kormány e részbeni elhatározásának, mert hinni szeretjük, hogy az e cselekvénynél a legnagyobb figyelemmel leendő a magyarországi nyolc millió katolikusoknak jogos érdekeire és jogérzetére szintúgy, mint az alkotmányos rend igényeire.“

A szövegezés — a mint látszik — igen világos s balmagyarázatra alig adhat alkalmat s az „Észrevételek“ tisztelt írója tökéletes megnyugvást szerezhetett volna magának az iránt, hogy a törvényhozásnak intézkedése előtt s nélkül senki sem kívánná a congressusi határozatokat habár csak részben is életbe léptetni.

De valamint bizonyos, hogy az egyház- s állam-ügyek kölcsönös átszövődése hazánkban oly vegyes természetű jogintézményeket létesített, melyeknek bármely irányban egyoldalú s önkéntes megváltoztatása nem csekély convulsiókat idézne elő; úgy kétségtelen más részről az is, hogy számtalanok azon esetek, melyek soha törvényhozási intézkedés tárgyát nem képezték, hanem vagy szászados szokás, vagy főkegyur-királyi kegyelmes resolútiók, vagy helytartósági intézvények, vagy épen püspöki elintézés folytán léptek életbe, tartattak fenn vagy módosítottak.

Csak néhányat kívánok pontozni.

A helytartó-tanácsnál létezett egyházi ügyeket elintéző szakosztály szervezete, hatásköre, ügyrende, eljárási modora törvénykönyvünkben szabályozva nem volt, — az ide vonatkozó 1723: 70. t. czikk csak általában fejezi ki: *piarum quarumvis foundationum inspectionem et cum exactione rationum utrum fundationi satisfiat Sua Majestas Sacratissima pro Apostolico munere et suprema auctoritate sua vigore articuli 74-i anni 1715 sibi benigne reservavit. §. 1. et e gremio regiolocumtenentialis consilii nonnullos deputabit, qui praemissorum singularem et peculiarem curam habeant.* Az érsekek, püs-

pökök, apátok, prépostok s kanonokok megválasztásának s kineveztetésének modora törvényhozói beavatkozás tárgya nem volt, — a püspökök megyéiket az országgyűlés beleszólása nélkül kormányozták s kormányozzák jelenleg is. Az espereskerületi gyűlések (coronae) szervezése püspöki vagy szentszéki rendeleteken nyugszik. A syndicatust a templompénztáraknál helytartósági intézvények léptették életbe: az egyházközségek templomi s iskolai vagyonának kezelése s ellenőrködése iránt törvényeink nem rendelkeznek. Iskolai törvényünk 1868 előtt nem volt, a tanügyet közhatóságilag az illető kormányzések intézték, s jelenleg is az 1868: 38. t. cikk csak is az állami s községi iskolautgyet szabályozza, kath. elemi, valamint közép- s feltanodai törvényeink mai napig sincsenek.

Ha mindezen magokban véve elég fontos, de az állam jogkörébe közvetlenül nem vágó intézkedéseket egybevetem a congressusi szervezetnek hason vonatkozásu határozataival; ha és a mennyiben vagy a magyar egyház százados önkormányzati szervezetén, vagy pedig az ebben működő közegeken csak alaki s nem lényeges változtatást nem eszközölnek — valamint ez a teendő összehasonlitásból részben ki is fog tűnni; — ha mindezekre nyolc századon át törvényhozási intézkedés szükségessége fenn nem forgott: meglepő az „Észrevételek“ tisztelt irójának azon véleménye, hogy dacára abbeli elismerésének: miszerint ezek közül sok az egyháznak benső ügyét képezi, — ezen közegek mindaddig nem állithatók fel s a kath. congressus határozatai semmi részben nem fogantatosíthatók, mig a magyar országgyűlés erre annak útján

nem ad felhatalmazást; annál meglepőbb, miután nem titok, hogy még az autonomicus mozgalmak előtt, de különösen a közoktatási törvény kihirdetése óta számtalan kath. hitközség találkozik, a hol szervezett egyházi vagy iskolai tanácsok léteznek, melyek a helybeli vallási és iskolai alapítványokat s az egyház külügyeit a püspök-megyei hatósággal egyetértve, a politikai közegek minden beavatkozása nélkül, néhol tán szélesebb alapon, mintsem az autonomicus szervezet engedi, kezelik.

Igaz, hogy ezen közegek mint joghatóságok (kivéve tán a székelvöldieket) országos törvényes jelleggel nincsenek felruházva; de nem hiszem, hogy valaki komolyan meg legyen győződve arról, miszerint — vagy tán merész és korai még ez eszmetársítás? — azon esetre, ha a magyar országgyűlés a kérendő felhatalmazást meg is adná, de e mellett, mint céloztatik, már nem csupán a vallásegynlőséget, hanem a teljes vallásszabadságot mondaná ki; miszerint mondom az országgyűlés a létező s még felmerülendő vallások bármely közegeivel oly jogviszonyba lépne, mint azt az „Észrevételek“ igen tisztelt írója óhajtja. A vallásegynlőség elve az államsegélyt nem zárja ki, míg a teljes vallásszabadság a polgári hatóságoknak a főfelügyeleti jogon kívül semminemű támogatását nem engedi meg. Az előbbi a vallásokat csak mint corporatiókat tételezi fel, míg az utóbbi a vallást tisztán magán ügynek tekinti, hol a tulajdon előljárók iránti engedelmesség csak a szabad akarat kifolyása.

Bocsánat a kitérésért! De úgy hiszem, hogy az országgyűlési intézkedés oly igen hangsúlyozott szükséges-

sége ezáltal is annál inkább a kellő mértékre szállíttatik le, miután az „Észrevételek“ szellemében s értelmében az országgyűlési felhatalmazás a részletekre kiterjeszkedő, sehol és semmi vallási társulat irányában nem észlelt beavatkozás nélkül alig is gondolható.

Egyébiránt ismétlem, miszerint a tizenkettes bizottság a congressusi határozatok bármely részben való tetleges életbeléptetésére nem is gondolt. S a midőn felterjesztésében némely tárgyakat mint benső ügyeket mintegy ujhegygyel érintett, nem intentiót, hanem csak elvet mondott ki, melynek jogosultsága hazánk eddigi törvényeinek keretén belől sem vonható kétségbe. Ellenben az „Észrevételek“ azon köteléket, melylyel a kath. egyház mint államvallás a magyar államhoz századok óta füzve volt, még szorosabbra vonni, s azon tágítást, mely az 1848: 20. t. cikkben elvileg rejlik, paralyzálni kívánják az által, hogy az államnak oly tág jogkört tulajdonítanak, melyet az magának csak is a caesaropapismus országaiban igényelhet.

Vannak a congressus határozataiban oly pontok is, melyek mélyen érintik a magyar államtörvényeket, belevágnak a magánjog körébe. A katolikusoknak az államközegek általi képviseltetése Romában, a kath. egyházi javak jogcímének szorosabb definitiója, a püspöki kinevezések ellenjegyzése, a kisebb kegyúri jogok s terhek átruházása vagy módosítása; — mindezek oly ügyek, melyek a törvényhozás beavatkozásának nagyon is helyt adnak. Az iskolaügy oly fontos magára az államra nézve, hogy közművelődési szempontból, de tekintve a kényszeris-

koláztatás szükségességét, annak publico-politicus oldalát illetőleg az országgyűlés sanctióját igen kívánatossá teszi. Ezen s egyéb nagy fontosságú ügyek, a mennyiben hazai törvényeinkben gyökereznek vagy módosításuk az állam főfelügyeleti jogát érinti, lehetnek tárgyai az országgyűlési tanácskozásoknak. De a szervezkedhetési jogosultságot, az autonomicus közegek alakítását, önjogkörüknek meghatározását s más egyéb részletes, a katolikusokat kizárólagosan illető belügyek rendezését, a különféle vallási elemekből alkotott parlamentáris testülettől függővé tenni nem lehet. Mert ez sem az általános jogelméletekből nem indokolható, sem hazai törvényeinkből ki nem magyarázható. Az ellen pedig minden magyar katolikusnak tiltakoznia kell, hogy más, az egyházon kívül álló tényezők, ezen tisztán katolikus ügybe beleszólhassanak.

II.

A főszme, mely a tizenkettes bizottságnak felterjesztése ellen intézett iraton átvonul, azon viszonynyal foglalkozik, melyben a katolikusok által célba vett önkormányzat az államhoz áll.

Főérvelése annak begyőzése körül fáradozik, miszerint: „a jelenleg fennálló kath. önkormányzati szervezet a kath. vallás törvény által történt bevételével egyidejűleg és később is több alkalommal hozott törvények folytán hazánkban a törvényhozás jóváhagyásával lépett életbe. (Szt. István, — Szt. László, — Kálmán kir. decretumai) s miután ebből az államhatalom felsőbbsege önkényt foly. következik:

hogyan a katolikusok önkormányzatuk jogérvényes szervezetére egyenesen a törvényhozástól kérjenek felhatalmazást (13. lap.); de miután a kath. autonomiai mozgalmak vezérei az általuk fennhangon hirdetett jogegyenlőségi elv dacára, nem tudván kibontakozni a kath. egyház kiváltságos állása által teremtett eszmekörből, ezt tenni elmulasztották;

tehát a katolikusok önkormányzati szervezete a mint az a congressusi munkában foglaltatik — bár csak részben is — csak akkor s oly feltételek alatt léphet életbe, ha s a mint az államhatalom erre felhatalmazást ad. (11. lap.)

Gondosan áttekintém az idézett három király decretumait s ott a katholika egyház szervezetéről, annak formális bevételeéről vagy állami elismeréséről semmit, ellenben számos oly rendeleteket, határozatokat s szakaszt találtam, melyek az akkori koreszmék szellemében a katholicismus felsőbbségét constatálják, elannyira: hogy nem a kath. egyháznak a királyok általi elismerésére, mint inkább az ellenkezőre tehető s pedig nagyobb joggal következtetés.

A katholicismus hazánkban a királysággal s az alkotmánynyal egyidőben született, általános, világra terjedő természete mintegy individualisálva a nemzet jelleméhez simúlt, mindkettőnek történelme közössé lett, együtt fejlődtek, és e concret katholikus államban igen nehéz vala — kivéve a katholika összegyház általános szervezetét — a vallási s nemzeti sajátlagosságok közti válvonalat jelzeni. De a bécsi békekötés után is az 1848. XX. t. cikk megalkotásáig, a kath. egyház államvallás lévén; igen könnyen megmagyarázható azon körülmény, hogy egész törvénykönyvünkben nem létezik tüzetes törvény, mely a kath. vallásnak szervezetével együtti bevételeit vagy formális elismerését tartalmazná. De az 1848. XX. t. cikkből is alig magyarázható ki azon feltevés, mintha a nyolc millió katholikus fokozatos leléptetés által jogtalaná tétetvén, most létele elismeréséért s önkormányzati szervezetének korigényelte átalakulásáért ugyanazon államhatalomhoz kérvény útján forduljon, melylyel majdnem kilenc századon át együtt élt, virágzott, szenvedett. Mert azon percben, a melyben minden bevett vallásfelekezetre nézve különb-

ség nélkül a teljes egyenlőség s viszonyosság kimondatott, az államhatalom jogáról a katolikus ügyekre lemondott; de a katolikusokat, kiknek számaránya a többi vallásokhoz képest még is csak figyelemre méltó, jogtalanokká nem tette.

A 48-iki törvényhozás a XX. t. cikk megalkotásával oly térre lépett, melyen az ősi hagyományok elhalványulnak s az abstract elmélet lép előtérbe. A jogállás megváltozott. Az egyenlőség alapelvehez hű kívánván maradni, retrograd lépest már nem tehet, s az állam főfelügyeleti jogán kívül semmiféle vallás felett felsőbbséget magának nem igényelhet. Minden vallás saját elvei s az ezeken nyugvó belszerkezete szerint működvén, a magyar országgyűlés nem lehet hivatva azok irányában vezértékintélyt gyakorolni.

A magyar kath. egyház tehát önügyei elintézésében sem ismerheti el tekintélyét. Szervezkedésében csak is tulajdon tagjai közreműködését veheti igénybe, kik szellemét ismerik, elveitől áthatvák s szükségleteit méltányolni tudják. S ha a magyar püspökök ősi törvényeink erejénél fogva is „ut episcopi habeant potestatem res ecclesiasticas providere, regere et gubernare atque dispensare secundum Canonum auctoritatem.“ (Szt. István decret. II. C. 2) ön-hiveikkel egyházi ügyeiket rendezik, s így a most idézett törvény értelmében eljárnak: ugy törvényes téren állanak; most, midőn csakis az 1848. XX. t. cikk gyakorlati alkalmazásáról van szó, midőn nincsen törvény, mely a magyar kath. egyház jogfolytonosságát a 48 előtti s a jelen idők közt megszakította volna, semmi törvény, mely önszer-

vezkedési jogát kétségbe vonná; midőn a szervezkedési előmunkálatokban az ország minden árnyalatu kitünőségei részt vettek, a választások s tanácskozások ő Felsége és a kormány megegyezésével az országgyűlés szemeláttára folytak s befejeztettek: lehet-e a congressus illetékességét kérdésessé tenni, lehet-e az itt hozott határozatok erejét az által gyengíteni, hogy „a katholikusok önkormányzatuknak átalakítására a törvényhozástól felhatalmazást nem kértek?”

A görög-keleti, valamint a protestáns vallás irányában állítólag követett eljárási analogiának felhozása nem szerencsés.

Mindkettőnek önkormányzati szervezete sokkal előbb lépett életbe, mintsem becikkelyezettett volna.

A görög-keletieket illetőleg, mellőzvéen azon biztosítékot, melyet vallási szabadságuk s szabadalmaik iránt már Lipót császárnak 1690. ápril 6-án kelt kiáltványában nyertek, mellőzvéen azt, hogy 1691-ben 37.000 család Csernovics Arzen érsek vezetése alatt vallásilag szervezve hazánk különféle vidékein, letelepedett; csak azon okmányra utalok, mely 1691. mártius 10-én kelvén, tisztán kimondja: „Wir wollen endlich, dass sie (a szerbek) von ihrem Erzbischof als kirchliches Oberhaupt in kirchlichen sowohl als weltlichen Angelegenheiten abhängig seien.“ Történelmi adatok semmi kétséget nem hagynak fenn az iránt, hogy a szerbek tulajdon egyházi szervezettel, tulajdon nemzeti alappal s önkormányzattal birtak, birtak pedig csupán királyi kiváltságok alapján, a mint erre az 1791. 21. t. cikk dönthetlen érvet szolgáltat. „Sua regia

apostolica majestas sacratissima clementer annuere dignatur, ut graeci ritus non uniti regni incolae, in regno hoc iure civitatis donati sublatis in contrarium sancitis legibus, in quantum hae ad graeci ritus non unitos se referunt, ad instar aliorum regnicolarum acquirendorum et possidendorum bonorum ac gerendorum omnium officiorum, capaces in regno hungariae partibusque adnexis sint.

Juribus caeteroquin regiae majestatis circa negotia cleri, ecclesiae, religionis, cuius exercitium plene ipsis liberum erit. Foundationum, studiorum ac iuventutis educationis, non minus privilegiorum ipsorum, quae fundamentali regni constitutioni non adversantur, prout majestas sacratissima a gloriosae memoriae majoribus suis accepit, ita eidem atefatae regiae majestati porro quoque in salvo relictis.“

Száz év folyt le a görög keleti szerbek bevándorlása s az imént idézett országgyűlési határozat között, mi sem indokolja tehát az „Észrevétel“ tisztelt írójának azon állítását, miszerint egyházi önkormányzatukat csak is a törvényhozás előleges jóváhagyásával létesítették volna.

Sőt az 1848. XX. t. cikk 8. §-a nem felhatalmazást, nem jóváhagyást, hanem garantiát nyújt a görög-keletieknek aziránt, hogy vallási s tanügyekben szabadon rendelkezhessenek. Mily indokból történt az, mily eredménnyel, nem titok. Annyi bizonyos, az 1848. szerb congressus a fennidézett törvénycikktől eltérőleg alakult s csak az 1861. IX. t. cikkben törvényesített utólag.

A protestánsokat illetőleg megjegyezendő: miszerint

magyarhonbani terjedésüktől fogva a bécsi békekötésig s ennek folytán az 1608. 1. t. cikk megalkotásáig majdnem kilencven év folyt le, tehát nem igen valószínű, hogy ezen időszak alatt is önkormányzati szervezettel ne bírtak volna.

Már Miksa király alatt külsőleg szervezetten léptek fel. Szervezetük megállapítására több zsinatot tartottak. 1582-ben az ágostai hitfelekezetük a szász „liber concordiae“t, Nádasdy Ferenc a *symbolicus* könyvek behozatala végett Csepregen zsinatot tartott, melynek határozatait Muraközy György a dunántuli eklézsiák *superintendense* végre is hajtotta. Az 1554-ki óvári zsinaton Torday Döme minden magyar eklézsiák főfelügyelőjévé választatott.

Mindez arra mutat, hogy szervezkedtek a törvényhozás előleges felhatalmazása nélkül, s a midőn 1608-ban ezen szervezetük a *superintendensek* intézményével törvényesítettett, a törvényhozás két tényre hajtott végre. Először elismerte a protestans vallást, másodszer elismerte vele együtt s törvényesítette önalkotta szervezetüket, azaz önkormányzatukat.

A viszályok, melyek a fennidézett törvény *laconicus* rendelkezése folytán még tovább tartottak, a belzavarok Tököly s Rákóczy alatt s a folytonos civakodások végre szükségessé tévék az 1791: 26. t. cikk megalkotását, illetőleg részletes intézkedését.

Nem szükség azon nagy különbségre utalnom, mely a görög-keletiek s a protestánsok közt egy részről s a katolikusok közt más részről fennforog. A kath. vallás-

nak elismerése Magyarországon túlhaladt álláspont, mert államvallás volt. Önkormányzati szervezete a mennyiben a magyar nemzet geniusához simúlt, nemzetünk életével együtt fejlődött s módosult, hivatalos közegei századok óta ugyanazok s az autonomia által lényegesen nem változnak, s a midőn az 1848: XX. t. cikk a jogegyenlőség elvét kimondotta, kijelölte egyszersmind a tért is, melyen a kath. egyháznak Magyarországbán a kor exigenciáihoz képest alakulnia kell.

A kiváltságos állás megszűnése nem a jognélküliség kezdete, ezt pedig involválja azon kötelezettség, ha a katolikusok az 1848: XX. t. cikk megalkotása után is a szervezkedhetési kérvényezésre utaltatnának.

Egyébiránt eltekintve attól, hogy a kath. egyház a magyar államnak ősrégi társa volt, hogy számra nézve is az országban túlnyomó többségben van, hogy önkormányzati szervezkedését nem most kezdeményezi, hanem az 1848: XX. t. cikk alapján a kor igényei szerint csak átalakítja, s így a praesumptio juris feltétlen előnyével bír; igen nagy tévedés azt hinni: hogy a kath. önkormányzatnak létjogosultsága csak a törvény vagy állam kegyelmének vagy jóakarátának kifolyása. Mert általában a hol a természetjogban rejlő egyéni vagy társas célok valószínűsítése forog kérdésben, ott a positiv jog vagy azt szentesítő törvény csak másodrendű tényező. S azért minden vallási társulat, mely nem erkölestelen, nem természetellenes, nem jogtipró, mely az állam s általában a társadalom fennállását nem veszélyezteti, az állammal szemben jogosultságát öncéljában hordja. Az állam joga itt pusztán ne-

gativ természetű, de positiv természetűvé válnék azonnal, mihelyest a szervezési alakulásba döntőleg vagy éppen tiltólag beavatkoznék.

A concret alakban, az az vallásuk szelleme s elvei szerint szervezett mindkét fennemlitett felekezet nem annyira létjogosultságot, melylyel a görög-keletiek százados kiváltságok, a protestánsok pedig a bécsi békekötés alapján már birtak, hanem inkább joguk garantiáját, azaz beikkelyezést kértek. Törvényhozásunk bölcs mérséklete pedig éppen abból tűnik ki, hogy a receptio után csak is a jogbiztosítás terén maradt; szervezetük részleteibe pedig nem avatkozott, mit az 1791: 26. t. cikk 4. §-a bizonyít, mely így szól:

„Evangelicis utriusque confessionis in iis, quae ad religionem pertinent, unice a religionis suae superioribus dependeant, ut autem gradualis haec in re religionis superioritas suo certo ordine consistat, reservat sibi sua majestas sacratissima tam relate ad coordinationem praedictae superioritatis, quam et reliquas disciplinae partes intacta ceteroquin religionis libertate eum stabilire ordinem, qui communi virorum eiusdem religionis tam saecularium, quam religionis ministrorum consensione maxime congruus reputabitur.“

III.

A magyar királyok egyház-főkegyuri jogai körül általában, s jelesen az „Észrevételek“ lapjain a legnagyobb fogalomzavar uralkodik. Az ok nem a tudományban, hanem azon pártnézetben rejlik, mely ennek definitióját s értelmezését azon a téren keresi, a melyen az fel nem található, — mely, ignorálván annak eredetét s átszarmaztatási feltételeit, mindent, a mit hazai törvényeinkben talál, pêle-mêle a kegyurasági fogalomba szorítván, azt állami, alkotmányos, parlamentáris jognak tekinti, vagy félreismervén természetét, a felségi jogok közé sorozza.

Alapítványok, hűbéri adományozások s más itt közelebbi fejtegetést nem igénylő, a középkori államéletből származott s az egyház s állam szoros összeköttetését tanusító jogszerzésekből az államfők oly tág befolyást gyakoroltak az egyházi hivatalok betöltésére, hogy, ha nem is jogosultnak, de menthetőnek látszik azon kísérlet, mely ellentétben az egyháznak azon elismert jogával, hogy hivatalnokait maga válaszsza, ellentétben azon józan elvekkkel, melyek az egyház s állam közti viszonyt meghatározzák, a kegyuri jogot az államfelségi jogokból származtatja le.

Azonban ha áll azon elv — a mint állania kell — hogy minden vallás belügyeit, a melyekhez kétségkívül

legelső sorban hivatalos közegeinek megállapítása tartozik, önmaga minden idegen elem kizárásával, szerkezetének szellemében intézheti; ugy állania kell azon elvnek is, hogy az államfelségi jogokban egyéb nem foglaltatik: mint az egyházi hivataloskodás ellenőrzése, s az állam érdekei ellen netán intézendő merényeknek megtorlása. S ha még is eltérőleg ezen elvektől, eltérőleg az egyház szerkezetének betűjétől, vagy százados törvényeitől az államhatalom vagy államfők oly jogokat, melyek természet szerint nem őket illetik, gyakorolnak, ezen joggyakorlatnak bizonyos jogcímre kell támaszkodnia. S miután ezen jogcím az egyházfőkegyuri jogban nem állami, jogosult a lehozás, hogy az csak egyházi lehet.

Minden törekvés tehát, mely ezen egyszerű okoskodás ellenére s elodásván minden bármi néven nevezendő egyházzjogi szabványokat, a főkegyuri jogot az egyháztól mint forrástól elvonni erőlködik, természetellenes, jogtalan s az ügyet oly térre szorítja, a hol elenyészik az eszme s a szóáradatban elmerül a fogalom is.

Azonban, bár az egyházi törvények a főkegyuri jog iránt a legilletékesebb felvilágosítást nyújthatnák, lemondok még is ezeknek idézéséről, tüzetesb s behatóbb tárgyalásáról, s azon térre állok, melyet az „Észrevételek“ tisztelt írója magának választott, tudniillik: hazai történelmünk s törvénykezésünk terére.

A történelmi ítézet királyságunk s vele a főkegyuri jognak kezdetét azon irattól számítja, melyet II. Sylvester pápa első királyunkhoz intézett, s melynek hiteles voltát kiváló történészünk Szalay ellenállhatlan érvekkel begyőzi.

Tárgyunkra vonatkozó része így szól: „És mivel nemeséged az apostoli dicsőség után törekedve Krisztus hirdetése s hitének terjesztése által nem vonakodott apostoli hivatalt viselni s magunk és a papság tisztében eljárni, úgy az apostolok fejedelmét kiváltképen s különösen megtisztelni: ez oknál fogva mi is még különös szabaditékkel (privilegium) akarván jelességedet és érdemeid tekintetéből örököseidet s utódaidat, kik, mint mondatott, megválasztatnak s az apostoli szék által helybenhagyatnak most és mindvégig (perpetuis temporibus) feldiszíteni apostoli hatalmunknál fogva szintén megengedjük, akarjuk és kérjük, hogy miután Te és Ők a koronával, melyet küldünk, annak rende és követeidnek átadott formula szerint megkoronáztattak, keresztet az apostolság cimérét magad előtt vitethess s Ők is vitethessenek, és miképen Téged és Őket az isteni kegyelem oktatni fogta országod jelen s jövőendő egyházait helyettünk és utódaink helyett intézhessétek.“

A jog tehát, melyet a magyar államfő a kath. egyházi ügyekben gyakorol, eredetileg nem állami, hanem egyházi, adott, szerzett, átszármaztatott jog, melyet az egyház iránti különös érdek tekintetéből nyertek a magyar királyok, mint a Part. I. tit. 11. mondja: „Reges Hungariae cum soli fuerant omnium Ecclesiarum et Episcopatum, Abbatiarumque et Praepositarum in hoc regno fundatores, per eius modi foundationem omnem facultatem iuris patronatus, nominationis, electionis ac collationis beneficiorum sibi ipsis acquisiverunt et vendicarunt. Qua ex causa, iuris

videlicet patronatus ratione, pertinet semper ad Reges nostros (tehát nem az országgyűléshez) hoc in regno beneficiorum ecclesiasticorum collatio.“

Ezen jog az által, hogy államfőnek adatott, az egyházi kegyúri jogok természetéből mit sem vesztett, s azoktól nem lényegben, hanem csak külterje által különbözik. Nem lehet tehát azt aprioristicus érveléssel vagy oppor-tunitási szempontból azon térről leszorítani, a melyen született, sem eredeti jellemét kérdésessé tenni azon okból: mert az államhatalom hatáskörét itt ott tullepven, e jog-nak gyakorlatába illetéktelenül beavatkozott. Törvény-könyvünkben tudtomra nincsen eset, a midőn a nemzet a kegyúri jogot magának decretálta, vagy annak egyházi természetét kétségbe vonta, vagy azt a nemzet souverain jogául tekintette volna. Egyedül a 48-ki törvényhozás érintette azt gyengédtelen kezekkel, de a katolikusok nyomban feljajdultak.

De szintoly kétségtelen corollariuma a fennidézett pápai iratnak, de hazai törvényeink szövegéből is világos, hogy a főkegyúri jog személyes jog, mely kizárólag az időnkinti államfőnek adatott, tehát annak gyakorlása semmi népfenségnek vagy parlamentáris testületnek ki-folyása nem lehet, sem reá át nem ruházható az egyház beleegyezése nélkül. Kiváltság lévén — Szalay szabadíték-nak fordítja — a jogi szabályok értelmében legszorosabb értelmezésű s mint az általános törvényen ejtett sérelem csak azon határok közt mozoghat, melyeket az illetékes törvényhozói vagy végrehajtó hatalom kiszab.

Szent István e jognak szerzője, annak legjobb értel-

mezője is. Ő pedig a bakonybéli, pécsváradi s más alapító leveleiben mindig a római pápától nyert s ön személyére vonatkozó jogokra hivatkozik. — Az „Észrevételek“ tisztelt írója által is idézett Part. I. tit. 11. §. 2. világos szavakkal állítja: „qui primus omnium episcopatus, abbatias et praeposuras hoc in regno fundavit, et harum omnium ecclesiarum praelaturas ac beneficia solus ipse ex nutu summi pontificis, quibus maluit (idoneis tamen et virtutibus probitatum insignitis) contulit,“ és alább: „ecce aperte describitur quod ipse et non alter quispiam ad regenda templa per eum constructa, donisque ditata praelatos iustos et fidos posuit.“

Törvénykönyvünknek imént idézett szavai 1514-ben nyertek királyi szentesítést s miután a főkegyúri jogot ez időig kizárólag a királynak tulajdonítják, sőt ötszázados gyakorlatról tesznek tanúságot, az „Észrevételek“ tisztelt írója a magyar nemzet történészeinek érdekes adattal szolgálna, ha ez időtől a mai napig az országgyűlés részéről történt egyetlen püspöki kinevezést, a főkegyúri jognak ezen egyik legpraegnansabb nyilvánulását napfényre hozná.

A személyes jog természetéből mit sem von le azon körülmény, hogy léteznek hazai törvényeink, melyek ennek gyakorlata s az államérdekekkel való érintkezése tekintetéből hoztattak, s bár készségesen elismerem, hogy törvényhozásunk a kath. egyházi ügyekről sokszor intézkedett; de kétségbe vonom azt, hogy ez által a királynak személyes főkegyúri jogát magának eltulajdonította vagy annak természetét s jogkörét annyira megszorította volna, hogy ma a főkegyúr-király csak is az országgyűlés felhatalma-

zása folytán intézhetné el a kath. congressussal egyetértőleg azon ügyeket, melyek kilenc század óta soha törvényhozási intézkedésnek tárgyát nem képezték.

A magyar országgyűlés által a kath. egyházi ügyekre gyakorolt befolyása kellő méltánylására mindenek előtt tekintetbe veendő az államnvallás eszméje. A két sarkpont: az emberi nem szellemi és anyagi léte, az egyház és állam, egy magasabb eszményben forrnak össze, mely eredetét, kútfejét az Istenség felhatalmazásában keresi. A középkor ez eszmének hű visszatükrözője volt, s hazánk épen e rendszernek uralma alatt lépett a nyugat-európai nemzetek sorába. A szoros viszony, mely a két hatalom közt volt, lehetetlenné tette a jogkörnek szigorú elkülönzését. Az egyházi hatalom mélyen belenyúlt a polgári ügyekbe s viszont az egyház törvényei az államiasság bélyegét viseltek. Az állam fő hivatásának egyik fénypontja volt: az egyházi életet kifejteni, azt a szakadásoktól megóvni, s ez által is az állam egységét feltüntetni. A negyedik századtól fel egészen az investituralis viszályokig, melyekben Kálmán király is részt vett, az államhatalom a kath. egyház dogmaticus, de leginkább fegyelmi ügyeiben mélyen járó befolyást gyakorolt, úgy, hogy e hagyományos jogfejlődés révén a sacerdotiumnak is már csak alárendelt szerep jutott. Szt. István, Szt. László s Kálmán decretumai nagyobbára zsinati határozatokat tartalmaznak. Későbbi törvényeink, melyek részben az „Észrevételek“ 22., 23. s 24. lapjain idéztetnek, hasonló szelleműek és irányzatúak.

De ez nem kizárólagosan magyar törvényhozási eljárás. Maga a római polgári törvénykönyv, a középkori

Capitularék s általában a középkori törvénykönyvek bővelkednek egyházfegyelmi szabványokban. Csak néhány példát! A Capit. anni 769 c. 7 rendeli: „Statuimus ut singulis annis unusquisque Episcopus parochiam suam sollicite circumeat, et populum confirmare et plebes docere et investigare, prohibere paganas observationes, divinosque vel sortilegos, aut auguria, phylacteria, incantationes vel omnes spurcitas gentilitias studeat;“ a Capit. anni 805 c. 9: „Ut omnes Clerici unum de duobus eligant, aut pleniter secundum canonicam aut secundum regularem institutionem vivere studeant.“

Azonban valamint abból, hogy a Pandekták egyházfegyelmi rendeleteket tartalmaznak, abból, hogy Justinián és Zeno császárok tisztán dogmaticus kérdésekbe avatkoztak, abból, hogy N.-Károly terjedelmes birodalmában a püspököknek és egyháziaknak vallás-erkölcsi törvényeket szabott — noha egyik sem dicsekedett oly főkegyúri joggal mint a magyar királyok — senki dogmaticus intézkedési és általában egyháztanítói jogot nem fog származtatni, mert mindezek a korviszonyokban lelik magyarázatukat; úgy senki sincsen jogositva abból, hogy a magyar országgyűlés a kath. ügyek s különösen a főkegyúri jog körül némi intézkedéseket tett, azt következtetni: hogy e jog állami, nem személyes, s így alkotmányos közegek befolyása, vagy ma, midőn az állam az egyházat magától ellökte, az államhatalom felhatalmazása nélkül nem is gyakorolható.

Tekintetbe veendő továbbá, s ebben minden magyar jogtudós s maga az „Észrevételek“ nemes írója igazságot

fog szolgáltatni nekem, miszerint 1848-ig minden birtokviszonyunk a királyi adomány rendszerén alapult. Birtokot csak is az adomány címén lehetett szerezni. Ez képezte a gyökeres jogot, mely egyedül tette lehetővé önálló s minden további birtokfejlésnek alapúl szolgáló tulajdont nyerni. Az egyházi javak is ezen magánjogi intézmény szabványai alatt állottak. Királyi adományozás útján nyerték azokat az illető egyházi jogalanyok, azokba törvényesen bevezetettek, a birtokhoz kötött minden előnyökben s terhekben részesítették. Az egyházi javak a nemesi javakkal egy szintvonalon állottak.

Ha tehát törvénykönyvünkben az egyházi javak körüli intézkedéseket találunk, ha elrendelik, hogy a javadalmasok a beruházási okmányért díjt fizessenek, ha az egyházi javak vétele és elidegenítése iránt intézkednek, ha azoknak ideiglenes birlalását a világiaknak engedélyezik, ha a megürült egyházi főjavadalmak intercalaris jövedelmeit államcélokra fordítják, ha a végrendeleti jogot korlátozzák, ha az egyháziakat a roszt kezelésért s a javadalom elhanyagolásáért kérdőre vonatják, ha a tized körüli visszaéléseket orvosoltatják, ha a pápai census s a püspök-látogatási díjak felett rendelkeznek, szóval, ha ugyanazon törvény a világitra s egyházira egyforma jogszerzési címet alapított meg, s „noha“ — a törvény szavait idézem — az egyházi személyek, kik által urunk s megváltónk az emberek üdvét eszközölni akarta, a világiaknál nagyobb méltósággal bírnak, mindazonáltal a főpapok, egyházak kormányzói, bárók s a többi főrendek, nemesek és országnagyok a nemességet s világi javakat illetőleg ugyanazon szabadsággal

s előnnyel birtak. Innen ugyanazon törvénnyel, ugyanazon szokással és ugyanazon perrendtartással a törvényszékeknél élhettek;“ ebből nem következik, hogy az országgyűlés a királynak főkegyúri jogaiban mint alkotmányos közeg részesült; hanem igen is az: hogy az egyházi javaknak az állam törvényeit érintő, azaz magánjogi, alakri részéről a Magyarországra egyedül lehető jogcím alapján intézkedett.

Végre azon különbséget szem előtt tartván, mely a főkegyúri s az állam főfelügyelői s ellenőrzési pusztán negatív természetű jog között létezik, sok oly törvény, mely kegyúri joggyakorlatnak látszik, egészen más színben fog feltűnni. Így az 1687: 20. t. cikk a jezsuiták bevételeit határozza el s e t. cikknek glossatora oda veti: „*principis enim est in provincia praesertim haereditaria (qualis iam erat Hungaria) quos volet civitate donare.*“ Az 1723: 70. t. cikk a kegyes alapítványok feletti főfelügyeletet ő Felségének tartja fenn; és az 1791: 26. t. cikk ugyanazt rendeli a protestáns alapítványokra, a hol pedig ő Felsége kegyúri jogot nem gyakorol. A tetsvényjog, melyet az „Észrevételek“ tisztelt írója tán per lapsum calamitatis azon jogok közé sorol, melyeket a magyar király a főkegyúri jog alapján gyakorol, csak az állam ellenőri jogának kifejlesztése által tartható fenn. Mert ha ő Felsége az 1791: 23. t. cikk szerint az egyház jogait fenntartja, az e fenntartással összekötött jog a tetsvényjoggal, mely az egyház életének s tevékenységének korlátozására használtatik, semmikép össze nem egyeztethető. Egyébiránt melleleg legyen mondva, miszerint hazai törvényeink a tetsvény-

jogról mit sem tartalmaznak s annak védői legfőlebb II. József császárra vagy kormányrendeletekre, de magyar törvényre nem hivatkozhatnak.

Ha tehát törvénykönyvünk tartalmaz is intézkedéseket, melyek a kath. egyház ügyeire vonatkoznak, azok nem irányulnak eo ipso a királyi főkegyúri jog gyakorlatára, hanem a mennyiben positiv határozatokat tartalmaznak, vagy a középkori államrendszerben, vagy a magyar anyagi jogviszonyokban lelik magyarázatukat; negatív rendelkezései pedig, melyek az állam főfelügyeleti jogából folynak, a főkegyúri jognak sem egyházi természetét sem lényegét meg nem változtathatták. De minden kétségen felül áll az: hogy, főkegyúri joggal sem a magyar állam, sem az országgyűlés nem birt, de azt azon értelemben, melyben az minden szaktudós előtt ismeretes, nem is gyakorolta soha.

A kérdés tehát most ez: mily állást foglaland el a főkegyúri jog az autonomiával s különösen az országgyűléssel szemben?

A főkegyúri jog egyházi jog lévén, súlypontja csak is az autonomiában lehet. A király-főkegyúr, ebbeli jogát eddig az állam s egyház szoros viszonyánál fogva az államközegek által gyakorolta, gyakorolhatta annál inkább, mert e közegek kizárólag a király akaratának lévén kifolyása, csak a királynak voltak felelősek. De nem gyakorolhatja ezután. A parlamentarismus hatalom-egyensulya megosztotta a felelősség elvét. A ministerium a határozott vallási jelleget nélkülöző parlamentáris többség akarata szerint áll és bukik. Az apostoli király s tanácsosai közé egy nem-katholikus, vagy vallásilag legalább közönyös tényező van

beékelve, mely következetesen, de a jogállam fogalma szerint is nem lehet hivatva tisztán kath. vallási ügyekben határozni.

De a teljes egyenlőség és viszonyosság kimondott elveinél fogva is minden vallásnak kizárólagos joga van önmagának törvényeket szabni s elidegeníthetlen joga ezeket megváltoztatni. Ha ezen elv az egyik vallásra nézve áll, állania kell a többi vallásokra is; ez elvet az egyikben megtámadni annyit tesz, mint azt a többiben sem tisztelni.

A király tehát azon solidaritásnál fogva, melyben a katolikusokkal s ezeknek ügyeivel a főkegyúri jognak alapján áll, de a változott jogviszonyok, a korigények s azon általános óhajnál fogva, hogy a kath. vallásnak világi vonatkozású ügyei alkotmányosan a nép közvetlen vagy közvetett részvétele mellett kezeltessenek: főkegyúri jogának gyakorlásában sem más vallású tanácsosokkal nem élhet, sem kegyúri jogát az egyház beleegyezése nélkül ezekre át nem ruházhatja.

Igaz, hogy a magyar király a nemzet képviselői hozzájárulása nélkül nem gyakorolhat törvényhozási jogot, s az állampolgárok kölcsönös viszonya s vagyona már természetüknél fogva csak az állam rendelkezése alatt állanak.

De azon vallás, mely a főkegyúr-királylyal élén nyolc százados jogosultsággal, magánvagyonnal s tanodákkal bír, s melyet az 1848: XX. t. cikk a többi vallásokkal egyenlő joggal felruházott, megfosztható-e azon jogától, hogy főkegyúrával önmagának szabályokat alkothasson? S ha a főkegyúr az ország törvényeinek keretén belől e vallás tagjainak vallási viszonyairól, alapítványairól s ezek

kezeléséről, hitfelekezeti tanodáiról s ezek igazgatásáról a hivekkel egyetértőleg intézkedik, sérti-e ez által az ország törvényhozási jogát? sértette-e eddig, midőn századokon át mindezekről intézkedett. midőn számtalan országgyűlési határozataink léteznek, melyek, midőn kath. alapítványokról s ezek kezeléséről szó volt, mindenkor a király jogát elismerték, miszerint intézkedhessék ut *supremus Ecclesiarum patronus*? (1715: 60., 74., 102. — 1723: 71., 96. — 1791: 23.) — Egyoldalúlag intézkedett-e a király? megfosztotta vagy megfoszthatta-e ettől a 48-ki törvényhozás? vagy az 1848: XX. t. cikk jogfosztást tartalmaz-e vagy jogadományozást?

A főkegyúri jogot „egyházi jognak“ nevezi az „Észrevételek“ tisztelt írója is (20. lap), de sajtóságos következtetéssel utána veti: „de épen azért, mert positiv egyházi intézkedési jogból áll, alkotmányos országban csak az on jogokat foglalhatja magában, melyeknek gyakorlata e jog címén a királynak a törvények, vagy az ezekkel nem ellenkező egyházi szabványok által van megadva s oly cselekményekre nem terjedhet ki, melyekre a korona ezek által nincsen felhatalmazva.“

Magyarországban a király a főfelügyeleti jogot is gyakorolja s ebben kizárólag az állam törvényei szerint jár el. De ha ezen főfelügyeleti jog a főkegyúri joggal egy személyben összpontosul, gyengítettik-e ez utóbbi az első által s viszont? Véleményem szerint két különböző téren mozogván, egyik sem lép akadályozólag közbe, sőt inkább az egyházi s állami ügyekben oly összhangzást képes létesíteni, mely az országra csak jótékony befolyással lehet.

E jog azonban megilleti a királyt nem csak a többi vallási társulatok, hanem a katolikusok irányában is, úgy, hogy egyenlő jogkörrel egyenlő hatalommal intézkedhet itt is amott is. Ha tehát e jogcimen a protestánsok s görög-keletiek részletes belszervezetei a főfelügyeletet gyakorló király megerősítése után életbe léphetnek, mi oknál fogva foszthatnak meg a katolikusok e kedvezménytől, annál inkább mert a felhatalmazás kérdése mint fentebb kifejtettem, nem képezhet akadályt?

Ellenben mindamellett, hogy a király-főkegyúri joggyakorlat a katolikusok s az ezek által létesítendő önkormányzat belügyét képezi; a magyar törvényhozásnak abbeli joga sérthetetlenül fennáll, hogy mindazon ügyekben, melyek a magyar állam érdekeit, fennálló törvényeit vagy törvényerővel bíró szokásait érintik, megfelelő törvények által változtatást eszközölni, s oda hatni, hogy biztosittatván az állam jogköre, a katolikusok önkormányzatukban az egyenlőség elvénél fogva a többi vallásokhoz hasonlóan s szabadon mozoghassanak.

Ha tehát a magyar országgyűlés a kath. congressus munkálatában a ministerium által kijelölt pontokra nézve a jog s méltányosság alapján intézkedett, a részletes beavatkozás annál indokolatlanabb lenne, miután a főfelügyelet és részletezés egészen külön álló s a fennforgó ügyben ellentétes fogalom, mert a minden autonomicus testületet megillető statutarius jogot sértené, a vallási szellem fejlődésére akadályozólag hatna, a felekezeti békét

veszélyeztetné s általában megtagadná azon elvet, melyen a lelkiismeret s szabad egyesülési jog alapul. A lelkiismereti szabadság és egyenlőség nem csupán törvény, hanem elv. A törvény enged kivételt, az elv nem. Az elv a legutolsó következésig kötelező.

A nagy Washington az ifju Éjszak-Amerikának a teljes vallásszabadságot tevő bölcsőjébe. Poroszország s a kis Belgium törvénykönyveiben mint valódi gyémánt tündöklenek azon cikkek, melyek minden vallásnak önügyei rendezését s kezelését biztosítják, s én azon meggyőződést táplálom, hogy Magyarország jövő nagyságának titka azon szellemi álláspontban rejlik, melyet az országgyűlés az állam mindennemű tényezői irányában elfoglaland. Nem igényel magának a kath. vallás az állam irányában felsőbbséget, jogainak gyakorlásában sem az állam, sem a magán-polgári jogokat sérteni nem kívánja. Hitének szabadságot, szerkezetének sérthetlenségét, önügyeiben kizárólagos rendelkezési jogot, s állásához méltó jogvédelmet! Ez a katolikusok szintoly jogos mint törvényes követelése. Egy nagy király egykor azt mondá:

„Maintenir le gouvernement civil et laisser à chacun la liberté de conscience, être roi et ne jamais faire le prêtre, est le sur moyen de préserver son état des tempêtes.“

IV.

Egy mult századbeli államférfiu azt mondá: „Ein Sophisma kann sehr langlebig sein, wenn es in einer zierlichen Form und unter dem Schutze eines grossen Mannes ausgesprochen wird.“

Igy vagyunk a congressusi munkálattal!

Kilenc-tized része sem a többség sem a kisebbség javaslatát nem olvasta, nem ismeri; de mivel kiváló s a dolog ismeretével bíró tekintélyek tisztán politikai szempontból vagy állami tekintetekből az egyik vagy mindkettő ellen nyilatkoznak, a nagy közönség az autonomiai mozgalmakban s ezek vezéreiben retrograd törekvéseket, szellemi visszalépést, alattomos, hol hierarchicus, hol politikai célokat, tervszerű összeesküvést a modern eszmék ellen hajlandó feltenni.

A higgadt férfiut komoly észlelet és személyes meggyőződés szokta vezérelni, s midőn a nemzet képviselői egy tán századokra kiható mű felett itélni készülnek, joggal megvárhatja mindenki, hogy tökéletesen ismerjék nemcsak a tárgyat, mely bölcs elhatározásuk alá terjesztetik, hanem a kath. egyház multját, történelmi fejlődésének jelen stadiumát s változhatlan, sem a magyar püspöki kartól, sem pedig egyes nemzettől nem függő szerkezetét is tanulmányozzák.

A modern eszmék ítélőszéke előtt a többség s kisebbség javaslatai egyaránt a katholicitás jellegével jelentek meg. Ez képezi kárhoztatásuknak indokát! Az egyik az összes katholicismus szellemében constituálja magát, a másik a reformeszméknek oly tulsúlyát fekteti a munkálatba, mely logikai kényszerű kifejlődés útján az önkormányzatot messze tul vinné azon zárvonalon, melyet a kétszáz millió katholikussal való solidaritás s a katolikus nevezet kijelölt.

De társadalom-ellenes velleitások, haza-ellenes törekvések, visszasülyesztés az elavult eszmék körébe egyaránt távol állottak mindkét congressusi párttól. S a vád, mellyel az „Észrevételekben“ az autonomiai mozgalmak vezérei s a benyújtott congressusi munkálat illetetnek, ép oly tévesztett mint indokolatlan.

A feladat, mely a congressusi tagokra várt, nagy horderejű s súlyos vala. A mult iránti jogosult kegyeletet és a modern még mindig forrongó, készületlen, tétovázó áramlatot kibékíteni, — azon középutat megtalálni, mely annyi szétágazó, avatott s avatatlan, jóakaró s ellenséges, önzetlen s érdekhajhászó, mély vallásu s vallásosságot negélyző, bizalomtelt s rémektől zaklatott kebleket megnyugtathasson: óriási, emberi erőt meghaladó feladat volt.

A congressusi többség, bár művének a tökéletesség attributumát nem tulajdonítja is, de bátran mondhatja, hogy „bona fide“ járt el, s teljes önérzettel utasíthatja vissza azon insinuatíót, mintha bármikor valóságos céljait, munkálatának horderejét homályba burkolni kívánta volna

azért, hogy törekvéseinek veszélyei nyilvánosságra ne jussanak, vagy munkálatába hason vonatkozó elveket fektetni óhajtott volna. E vád a társadalom elleni felonia árnyékát veti a congressusban működő azon férfiakra, kiknek vallási s politikai meggyőződése ép oly tiszteletet követel, mint a melylyel mindenki az „Észrevételek“ tisztelt írója meggyőződésének, az alkotmányos önértet s kötelességnek öntudatában szívesen adóz.

A július 18-iki vaticani határozatok valamint semmi befolyással nem lesznek a magyar kath. önkormányzatra, ugy nem fogják „a tanügy és tudomány terén az emberi ismereteknek, eszméknek, jogfogalmaknak természetszerű fejlődési folyamát erőszakosan megakasztani,“ de a magyar ifjuság sem fog az autonomia palástja alatt „csaknem minden ellenőrzés nélkül“ „a középkor eszmekörének sötétségében neveltetni.“

Hogy mit ért a művelt tömeg a csalatkozhatlanság alatt, az nem tartozik ide. Babonával e röpiratnak semmi dolga. De szaktudósok, kik egyedül hivatvák illetékesen nyilatkozni s maga a július 18-iki határozat szerint az az istenileg kinyilatkoztatott hiten s a morál örök törvényeintúl nem terjed. Tehát nem vonatkozik az empirikus tudományokra, nem a földtanra, nem az államalakulásokra, nem a kormányformákra. Szabad röpte van az emberi tevékeny észnek, s az egyház csalatkozhatlan magisteriuma csak akkor szólal fel védőleg és határozólag, ha az emberi ész a kath. hit s erkölcs körébe rombolólag betörne.

Hogyan vonathatnék tehát az az ifjuságot képző egyéb

tantárgyakra? a földrajz, szám-, mér- és géptanra, a nyelvtanokra, a remekírókra s egyéb a vallással semmi összeköttetésben nem álló tudományokra? vagy miképen létesülhetnének az ellenőrzést annyira kicsinylő „Észrevételek“ búskomor baljósatai, midőn minden részrehajlatlan tudja, hogy a kath. önkormányzatban kétharmad szavazat a világiaké?

Tehát állami főfelügyelet s ellenőrzés, kétharmad világiaknak szavazati s erkölcsi befolyása, a korszellem mindig éber „qui-vive“-je, a magyar katolikusoknak s papságnak ezer alkalommal tanusított hazafisága s alkotmányhűsége, azon solidaris érzet, mely nemzetünknek a roppant államtömegek csoportosulása közepette csak úgy biztosít jövőt, ha szellemi culturalis erejét latba vetheti, — mind ezek oly tényezők, melyek alkalmasok megnyugtanni mindazon felháborodott kedélyeket, melyek a kath. autonómiai törekvésben vagy a congressusi munkálatban a szellemi reactionnak rémeit látni vélik.

V.

Nem esalatkozom tán, ha e helyen azon véleményt kockáztatom, hogy a magyar kath. önkormányzati lét vagy nemlét kérdése az egyházi vagyon körül forog. S ha a katolikusok oly szegények volnának, mint az ujonnan keletkezett nazareus secta, alig találkoznék annyi előfel-tétellel, annyi akadályal, mint a mennyit a szenvedélyes sajtó s az aggodó „Észrevételek“ eléje görditenek.

Igen, a katolikusok szereztek vagyont, szereztek az államtól, szereztek önnön hiveiktől, szereztek törvényes be-csületes úton, a törvények védpaizsa alatt, — birtokuk tehát jogos. E jogcimeket elborithatja az állam tényleges hatalma; de ezen erőszak sem a magyar nemzet — s jogtörténelemből, sem abból nem igazolható: mintha akár egyházi, akár világi férfiak valamikor az egyházi javakkal hazaárulásra vagy a törvényes rend felforgatására vissza-éltek volna.

Vagy Pázmán Péter, ki az egyetemet alapította, — Széchenyi György, ki önköltségein a 16 szepesi várost kiváltotta, — Szelepcsényi György, ki I. Lipót alkotmány-sértései miatt felszólalt, — Széchenyi Pál, kiről Deák Fe-renc azt mondá: hogy míg egy magyar élni fog, emléke mindig áldott leend, — ezek mind hazaárulók s törvény-szegők voltak?

Ha valaki a multak emlékéből tabula rasa-t akar csinálni, s mellőzvéen minden jogi szabványokat, egyedül az opportunitás vagy a tényleges igények álláspontjára helyezkedik, a kérdés megoldása egyszerűsítették, de valjon nem sértetik-e azon jogöntudat, azon jogérzelem, melyet az ősök kegyelete szült, melyet századok törvényes gyakorlata ápol, s mely felett ma is számtalanok vitalis érdeke féltékenyen őröködik? Erre természetesen csak a jövő adhat feleletet, mely a hon regeneratiojához kötött annyi reményt valósítani, annyi dissonans elemet kibékéltetni, annyi létező anyagi s szellemi erőknék concentricus közreműködését magához láncolni hivatva van. Szomorú multunk, vajudó jelenünk, sorainkban annyi centrifugal törekvés, Európában az újabb államalakulások s a nemzetiségek tömörülése közepette fajunk, édes mieink kétes jövője, s mindezek mellett a katolikus érdekek kicsinylése de félre ezen sötét gondolatokkal!

A katolikusok egyszersmind magyarok is, a rendíthetlen hazafiaknak nyole tized részét teszik, az állam jóléte az ő jólétük, a szellemi s anyagi túlsúly az övék, s ők, kik majdnem joggal mondhatnák: „az állam mi vagyunk,“ ők hódolnának azon csak a felhevült agyakban kísértő tannak, mely az állam souverain jogait magtagadja?

Nyole milliónak összeesküvése önmaguk ellen!

Egyébiránt ez iratkának keretét meghaladná, ha az „Észrevételek“ tisztelt írója ellenében az egyházi vagyon jogcínét bővebben elemezném; az ultima ratio rerum, melyre utal, tudniillik a hatalom ellen ugy sem létezik jogi fegyver. Megjegyzés nélkül azonban nem hagyhatom:

miszerint azon kiváltságok, melyekkel az egyházi rend a hűbéri reminiscenciákból a magyar közjog terén még ma is él, oly korlátoltak, polgári állása a törvény előtt oly minden igény nélküli, áldozatkészsége pedig ma is oly köztudomású: hogy hatalmaskodási vágya csak is a sajtó illusioiban létezik.

Továbbá az egyházi javak s alapítványok az államnak tulajdonát jogilag soha sem képezték. Jogtörténelmi adatokkal begyőzhető: hogy azoknak legnagyobb része magán adakozásból származott. Felhivok minden részre-hajlatlant azon két mellékletnek tanulmányozására, melyek az ideai „Pesti Napló“ 94. és 100. számaihoz csatoltattak. Ezen hivatalos exposé-ból kitűnik: hogy mind a vallási mind a tanulmányi alap túlnyomólag katholikus egyházi vagyomból áll, — kitűnik, mily súlyt kellessék fektetni az „Észrevételek“ tisztelt írója azon állítására: hogy mindezeket „az állam egyházi és nevelési célokra, rendelkezési jogának fenntartásával önmaga alapította.“ (29. lap.)

A kath. congressus tagjait tehát sem „elfogultság“, sem „vakbuzgóság“ nem vezérlette, midőn javai és alapítványai feletti szabad önrendelkezési jogát magának fenntartotta, s csak azon a téren áll, melyen a jogállamban minden becsületes embernek állania kell: a jog terén. A törvényhozástól fog függni e kérdést a hatalom terére sodorni, hol azonban a katholikusok jogérzetének sérelmén túl egy elvvel fog találkozni, melynek veszélyei a protestánsokat s görög-keletieket csak óvatosságra inthetik.

VI.

Az 1848: III. t. cikk a kath. egyház belügyeibe nagy mérvű beavatkozása szülte az autonomia eszméjét, — az ugyanazon évi XX. t. cikk kimutatta a jogalapot, — az Európában általánosan nyilvánuló törekvés, az egyházat az államtól szétválasztani, megérlelte az eszmét.

S e tekintetben sokan azon kérdést vetették fel: lehet-e a magyar katolikusok autonomiájáról szó, miután a kath. vallás egész rendszere, kiváltképp mai kifejtettségében a tekintély elvén nyugszik. S ha igen, miután az önkormányzat a hívek részvétét tételezi fel, van-e, lehet-e biztos criterion azon zárvonat meghatározására, mely az ugy nevezett világi vonatkozású ügyeket a tanító egyház s a hierarchia apostoli jogaitól megkülönbözteti?

A válasz e kérdésekre nem könnyű.

Ha a protestáns vallás analogiája a kath. önkormányzatra vonatik, akkor ez absolute lehetetlenné válik. A különbség a két vallási szerkezet közt alaki is, lényeges is. A szakadás, melyet a XVI. század felidézett, épen a közönséges anyaegyházból kiváló szellemek tiszta democraticus irányában keresendő. A kath. autonomia tehát ma sem vihető azon térre, hol katolikus jellege megszűnik, megszűnnék pedig, ha beltermészetének ellenére oly elvekre alapíttatnék, melyek miatt az összes egyház készebb volt

hiveinek százezreitől megválni s ma is különválva élni, mintsem szerkezetét megtagadni.

Ha tehát van lehetőség kath. autonomiát létesíteni, az csak is a világi vonatkozású ügyekre szorítkozhatik.

De melyek azok?

A congressusi munkálat negatív határozata az önkormányzat, tanácskozási s határozási köréből kivonja a hit-tani, egyházkormányzati, liturgiai s egyházfegyelmi dolgokat; — positiv intézkedéseket pedig az egyházi hivatalok betöltéséről, a vagyon kezeléséről s a nevelésről tartalmaz.

Tüzetesebb körvonalozás hiányzik. Az élet, a szükség, a befektetett elvek logicája, az ország érdekeivel való összhangzás követelménye és azon őszinte szándék, mely egy ügynek bajnokait egyesíteni szokta, nem engednek kétséget az iránt, hogy a dolgok fejleményével a tekintély mellett az önkormányzat is megálland.

Ezen világi vonatkozású ügyek elintézése azonban kizárólag a katolikusokat s nem az államot illeti, mert ha igaz ama római jogszabály: „*ius publicum pactis privatorum mutari non potest*”; ugy igaz az is: „*ius singulorum pacto seu iussu publico mutari non potest*.” A személyességi és vagyonszerzési jog pedig elidegeníthetlen jogot képeznek.

A magyar katolikusok birtokjoga mind törvények, mind százados szokás által biztosítva lévén: önként következik, hogy a többi magán s társulati birtokjoggal egy szintvonalon áll, melyet az államnak, mint minden jogokat egyaránt kötelessége fenntartani és védeni. Alakjára nézve az ország köztörvényeit elismeri, de lényegére s kezelé-

sére nézve felül áll minden állami intézkedésen. A kath. önkormányzatnak joga van tehát követelni, hogy javainak élvezetében ne háborgattassék, s belügyeinek vagyoni tekintetben is önálló elintézésében ne korlátoztassék, — mindig ide értve az állam főfelügyeleti jogának sérthetlenségét.

A nevelést illetőleg, eltekintve attól, hogy az előhaladt paedagogia a nevelést kizárólag magánügynek tekinti, s az államnak minden beavatkozása ellen, mely a szülők ebbeli jogát csorbíthatná, tiltakozik; eltekintve attól, hogy az államoktatás a cultura jellemét s terjedelmét önérdekből az állam szolgájává alacsonyíthatja, sőt az elveszélyességénél fogva a szabadságot is veszélyeztetheti; — az „Észrevételek“ tisztelt írója ellenében csak az 1791: 26. t. cikke, mely a protestánsoknak, — az 1848: XX. t. cikk 8. §-ára valamint az 1868: IX. t. cikk 3. §-ára, mely a görög-keletiek nevelési szabadságát biztosította, hivatkozom, s ugyanazon 1848: XX. t. cikkből azon jogos lehozást vagyok bátor tenni: ha ezen törvények az említett felekezeteknek nevelési szabadságát biztosította; azon meggyőződést táplálom: hogy a katholikussal sem kívánt a törvény mostoháiban bánni. S bár, ugy mint a többi honpolgárok nem állanak izoláltan az államtól, s a közoktatási törvény kivánalmai szerint fogják tanodáikat felszerelni; de az egyenlőség s viszonylagosság elvénél fogva ugyanazon szabadsággal fognak élni, melylyel a többi hitvallások, azaz: nevelési ügyeiket minden idegen beavatkozás nélkül, önmaguk intézendik.

VII.

A főfelügyeleti jog megilleti az államot minden vallásfelekezetek irányában egyaránt. A katolikusok ezt készségesen elismerik. De ha e jog nem az önkényen, hanem elven alapul, akkor az „Észrevételek“ tisztelt írója nem következetes, midőn „a katolikusokkal egyenjogu vallásfelekezetek világi vonatkozásu ügyeit a különböző vallásfelekezetü tagokból alakult országgyűlésnek felelős ministerek által csak ellenőrizteti,“ a katolikusoknak hasonügyeit pedig nem csak ellenőrizteti, hanem „ezen ügyeknek némely részben a felelős ministerium általi kezelését“ is kilátásba helyezi.

Az egyház s állam tökéletes elkülönzését minden komoly s számító államférfi chimaericus törekvésnek tekintheti. Az államra nézve nélkülözhetlen erkölcsi alap, a szellemi kölcsönös behatás, a polgár és keresztény személyi ugyanazonsága, az anyagi biztosíték, mely nélkül semmiféle társaság, annál kevésbé pedig az államra nézve oly fontos tényező mint a vallás, el nem lehet, — a teljes elzárkozottságot lehetetlenné teszi. És azért lesznek is mindig kisebb mérvü beavatkozások. Ez azonban az önkormányzatot ép oly kevésbé fogja megsemmisíteni, mint nem az ellenörködő államot vallási vagy felekezeti törvényhozóvá tehetni. — Az önérdek mindég elég éberséggel birand.

De ha az 1848: XX. t. cikk nem álom, hanem valóság, akkor az egyenlőség s viszonyosság elvénél fogva az

államnak főfelügyelete s ellenőrzése sem lehet a vallási társulatokra nézve különböző. Themis mérlege nem lehet kétféle.

Továbbá az állam souverain jogának ily eltérő alkalmazása a kath. önkormányzatot aligha nem a „ködképek“ országába helyezendi. Mert ha a tanító egyház magának a hittani, egyházkormányzati, liturgiai s egyházfegyelmi jogokat fenntartani, azaz az autonomia hatásköréből kivonni köteles; s ha más részről a világi vonatkozású ügyek némely részben a felelős ministerium által kezeltetnek, fennmarad azon kérdés: hol van tehát s miből áll a katolikusoknak önkormányzata?

A helyzet szerintem tisztán ez:

A nyolcszázados együttélésből a magyar kath. egyház s az állam közt oly jogviszonyok támadnak, melyek az 1848: XX. t. cikk gyakorlati kivételét csak úgy teszik lehetővé, ha mindazon ügyek, melyek a magyar államkormányzati viszonyokat érintik, vagy az önkormányzat igényeihez képest a kormány befolyását a kath. egyház ügyeire módosíthatnák, vagy a magánjogon alapuló törvények megváltoztatását tennék szükségessé, törvényhozásilag a jog s méltányosság alapján elintéztetnek. Ezen elintézés s a magyar katolikusok egyház-önkormányzati joguk becikkelyezése által a magyarországi katolikusok teljes mértékben megnyerik önkormányzatuk azon biztosítékát, melylyel a többi egyenjogu vallásfelekezetek birnak. Megszünnén így a katolikusok kivételes helyzete, az állam főfelügyeleti joga azon körben fog mozogni, melyet a törvény a többi vallásfelekezetekre is kijelöl.

VIII.

Mi tehát a kormány teendője?

Jogállamban, a hol nem az önkény, hanem a jog s igazság uralkodnak, alkotmányos országban, a hol az egyéni s társulati szabadság magában a rendszerben fekszik, Magyarországon, a hol az önkormányzati előszereket egyik jellemtulajdonát képezi a nemzetnek, a hol századok óta a megyei rendszer s a vallások autonómiája azon szívet képezték, a melyen minden állammindenhatóság, minden sokszor a nemzet megsemmisítésére irányzott központosítási törekvés megtört, — itt a katolikusok önkormányzata egy kis őszinte szándék s jó akarat mellett a kormánynak nem szerezhethet aggályt.

A tizenkettes bizottság sem lépett ő Felsége elébe jogosulatlan követelésekkel, s felterjesztésében csak kettőt kért, különösen:

Először: „hogy elhatározásaiban a kormány a magyarországi nyolc millió katolikusnak jogos érdekeire s jogérzetére épen úgy mint az alkotmányos rend igényeire, a melyekkel egyházunk érdekei összeütközésbe nem jöttek, nem is jöhetnek soha“, figyelemmel legyen. És

Másodszor: „hogy a mennyiben ez ügy fejlődésének további fokozatain újabb felvilágosítások adása s a jogos igények bővebb indokolása szükségeltetnék, ezeknek a kormány elé leendő előterjesztésére alkalom nyujtassék.“

Az állam főfelügyeleti jogának negatív természeténél fogva a kormány eljárása a katolikusok önkormányzata irányában is csak negatív lehet. Kijelölvén tudniillik a jogkört, melyben az állam rendeltetésénél fogva hivatva van mozogni, s melyet minden bármely vallási társulat részéről történhető illetéktelen beavatkozás ellen biztosít; kijelölvén azon törvényeket, melyeknek megváltoztatását, az 1848: XX. t. cikk logikai követelménye s a változott viszonyok szükségessé tették; a részletes szervezést s ennek szentesítését a kormány ellenjegyzése mellett ő Felségének legkegyelmesebb elhatározására bizván; azon lehetőségnek hely adassék: hogy a katolikusok mint édes gyermekei e honnak hasonló függetlenséggel, mint a többi vallásfelekezetek, intézhessék vallási ügyeiket.

Az annyira hangsúlyozott „államérdek“ fogalma ruganyos s alkalmazásában mindenkor a politikai exigenciák szerint módosul.

E tekintetben még néhány szót!

Tény, hogy Magyarországon a kedélyek a kath. vallás ellen folytonos izgatottságban tartatnak. Bármily kútforrása is legyen e jelenségnek; de tény az is, hogy a különféle vallási s politikai pártalakulásokkal az erkölcsi s politikai corruptio nagy mérvben terjed. A közérdek helyt enged az individualismusnak, a lelkesedést a hideg számítás váltja fel. Ide járul a harc, mely a Magyarországon fennálló, compact s ezernyi emlékekkel a magyar államhoz kötött vallások, s a szabad felekezetlen törekvés közt felmerült. A politikai kérdésekhez tehát a vallási kérdések is járultak. Szóval minden arra mutat, hogy az esz-

meáramlat az individualismus felé tör. mely az országot vallási tekintetben is parányokra osztani s így a lassu decompositiont előkészíteni alkalmas.

Nem ez azon szabadság, melyben Magyarország egykor reményhorgonyát megvetette! Ez az elvont egyéniség, az önzés elve, mely önalkotta célok felé irányul. A bámulatos mozgalom s tevékenység, melyet ezen elv megindít, nem a consolidatióra, hanem a porladozásra vezet.

Érdekében áll-e a magyar államnak, melynek compact tömörülésre és minden egyes gyermekeinek anyagi s szellemi közreműködésére kiáltó szüksége van, a parányosítást előmozdítani? Érdekében áll-e a katolikusok kivételes, bizonytalan helyzetét meghosszabbítani s ez által a többi vallásfelekezetek féltékenységét ébren tartani? Érdekében áll-e a kormánynak vagy a törvényhozásnak a kath. önkormányzati kérdésben pártállást foglalni, s tán ezáltal szakadást előidézni; és nem inkább követeli-e a magyar állam tényleges érdeke, hogy az önkormányzat által egyesített katolikusok önmagok függetlenül szervezkedhessenek? Érdekében áll-e a kormánynak vagy a törvényhozásnak a sötét (a gyanakodó) keblük által szitott bizalmatlansággal s féltékenységgel fogadni az ország legnagyobb vallási társulatának loyális törekvéseit, azon társulatnak, melynek legszentebb érdekei kívánják, hogy Magyarország szellemileg s anyagilag nagy s boldog legyen?

Magyarországnak voltak szomorú napjai, de legszomorubbak lesznek azok, midőn róla is elmondhatni a költővel:

„Prodiga gens animae et properare facillime mortem
Namque ubi transcendit florentes viribus annos
Impatiens aevi, spernit novisse senectam!”

